

11. Шаренко М.С. Реєстрація платників акцизного податку / М. С. Шаренко // Юридична Осінь 2012 року. Зб. тез доп. та наук. повідомлень учасників всеукраїнської наук.-практ. конференції молодих учених та здобувачів, м. Харків. 13 листопада 2012 р. / За заг. ред. А. П. Гетьмана. — Х.; НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. — С. 294—296.

12. Аналітична записка «Щодо динаміки показників Зведеної інформації «Основні статистичні дані про діяльність державної податкової служби України» за I півріччя 2011 року». — 18 с. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://www.business.ua/upload/news/economika.doc>

Стаття надійшла до редакції: 14 січня 2013 р.

УДК 336.717.137.3

Т. Г. Савченко, к.е.н., доцент,
доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «УАБС НБУ», м. Суми

ОЦІНКА РІВНОВАГИ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ КРАЇН, ЯКІ РОЗВИВАЮТЬСЯ

АНОТАЦІЯ. У даній статті запропоновано підхід до комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів. Також проведено оцінку рівноваги платіжних балансів деяких країн, які розвиваються

КЛЮЧОВІ СЛОВА: платіжний баланс, рівновага платіжного балансу, макроекономічна рівновага

АННОТАЦИЯ. В данной статье предложен подход к комплексной оценке равновесия платежных балансов. Также проведена оценка равновесия платежных балансов некоторых развивающихся стран

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: платежный баланс, равновесие платежного баланса, макроэкономическое равновесие

ABSTRACT. Approach to the complex estimation of equilibrium balances of payments is offered in this article. The estimations of equilibrium balances of payments some emerging countries were also conducted

KEY WORDS: balance of payments, equilibrium of balance of payments, macroeconomic equilibrium

Вступ. Проблема оцінки рівноваги платіжного балансу країни характеризується перманентною актуальністю, яка постійно підвищується. Дане твердження обумовлюється посиленням тенде-

нцій щодо глобалізації фінансових ринків та економічних відносин у цілому, а також збільшенням нестабільності на світових товарних і фінансових ринках.

Аналіз останніх досліджень. Більшість авторів зосереджують увагу на ретроспективному аналізі динаміки статей платіжного балансу окремої економіки [2—4]; деякі дослідники аналізують наукові підходи щодо формування рівноважних показників платіжного балансу [1; 6; 10]; інші зосереджуються на вивченні впливу на платіжний баланс світової фінансової кризи [5; 9]. Однак проблема розробки комплексних підходів до оцінки рівноваги платіжних балансів та їх апробації на вибірці країн залишається не достатньо вивченою.

Постановка завдання. Дана робота спрямована на формування методичних підходів до комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів та їх апробації на показниках країн які розвиваються.

Основний матеріал та результати. Під рівновагою платіжного балансу ми пропонуємо розуміти такий його стан, що відповідає чотирьом взаємопов'язаним умовам: відсутність критичних відхилень сальдо основних статей платіжного балансу від їх збалансованого (нульового) рівня; низька волатильність показників платіжного балансу; сприяння досягненню макроекономічної рівноваги; наявність зв'язків між показниками платіжного балансу та параметрами що визначають макроекономічну рівновагу. Ми вважаємо, що об'єктивно оцінити зазначені критерії можна лише на основі порівняльного аналізу показників групи країн з порівнянними макроекономічними умовами. Отже, до вибірки включено три країни СНД (Україна, Казахстан і Білорусія) та дві східноєвропейські країни (Польща та Румунія). Інформаційною основою дослідження є офіційні статистичні дані МВФ, що розповсюджуються у електронному вигляді (International Financial Statistics CD-ROM) [11].

Спочатку проведемо аналіз збалансованості та стабільності загального сальдо платіжних балансів держав включених до вибірки (рис. 1). Протягом 2000—2003 років дані показники істотно не відхилялись від рівноважного (нульового) значення. У 2004—2007 роках спостерігалась тенденція до посилення розбалансування загального сальдо переважно у бік формування профіциту.

Світова фінансова криза істотно вплинула на рівновагу платіжних балансів досліджуваних країн. За результатами 2008 року три з п'яти країн сформуvalи від'ємне сальдо, у Румунії спосте-

рігалося практично нульове сальдо, а Казахстан завершив рік з профіцитом. Протягом посткризового періоду (2009–2011 рр.) лише Польщі вдалось забезпечити стабільно високий профіцит платіжного балансу. Платіжний баланс Казахстану також характеризувався профіцитом хоча його абсолютна величина була у 3–6 разів меншою ніж у Польщі. Динаміка платіжних балансів інших країн була нестабільною та у більшості періодів вони характеризувались дефіцитом. Зокрема в Україні, за результатами 2009 року сформувався найбільше серед досліджуваних країн від’ємне сальдо у 11,7 млрд дол. США.

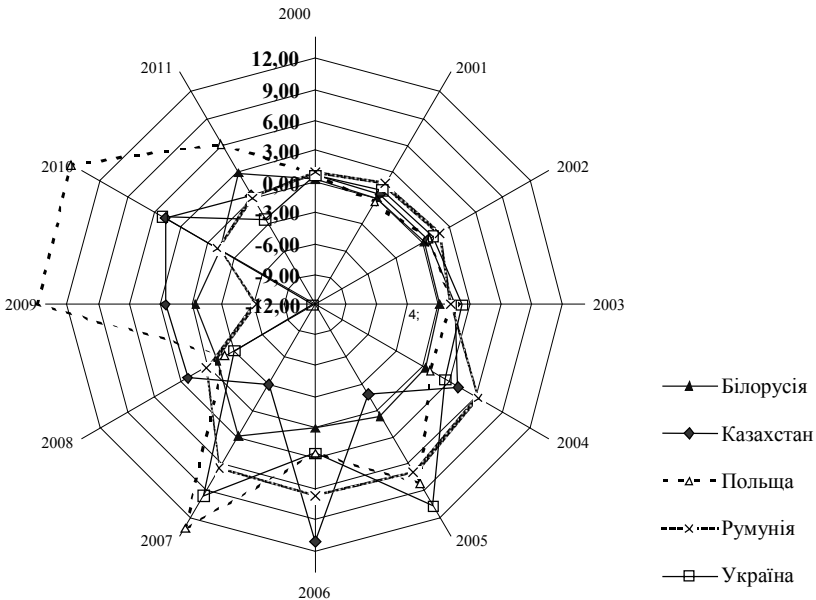

Рис. 1. Сальдо платіжних балансів деяких країн Східної Європи та Казахстану, млрд дол. США

Джерело: сформовано автором на основі офіційної статистики МВФ [11]

Доповнимо дослідження рівня збалансованості та стабільності ключових показників платіжних балансів країн включених до вибірки, аналізом даних табл. 1. Для забезпечення об’єктивного порівняльного аналізу, у таблиці наведено сальдо основних рахунків платіжного балансу у відношенні до реального ВВП. Також розраховано середні значення та коефіцієнти варіації даних показників.

Таблиця 1

ВІДНОШЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ ДО ВВП, %

Сальдо рахунків платіжного балансу	Звітний період										Стан-дарт. відхил.	середнє знач.	коєф. варіації	
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009				2010
Білорусія														
Поточний рахунок	-1,61	-1,81	-1,43	-1,74	-4,31	1,46	-4,36	-8,43	-12,54	-15,51	-19,32	6,73	-6,33	106 %
Фінансовий рахунок	0,66	1,50	3,24	1,74	4,17	-0,20	5,09	14,47	10,13	13,20	14,33	5,72	6,21	92 %
Загальне сальдо	0,62	-0,05	0,78	0,24	1,01	1,72	0,06	7,59	-2,84	-1,15	-3,36	2,85	0,42	679 %
Казахстан														
Поточний рахунок	1,06	-3,51	-2,35	-0,57	0,65	-1,86	-3,17	-12,12	8,93	-5,73	3,14	5,30	-1,41	376 %
Фінансовий рахунок	3,76	6,59	3,13	5,83	9,03	1,58	25,60	12,00	2,28	10,28	-11,17	8,88	6,26	142 %
Загальне сальдо	1,63	0,96	1,24	3,22	7,68	-3,40	17,53	-4,41	3,09	3,43	6,15	5,89	3,37	174 %
Польща														
Поточний рахунок	-3,96	-2,25	-2,07	-1,96	-4,52	-2,38	-4,08	-7,69	-9,65	-4,66	-5,71	2,46	-4,45	55 %

	Звітний період											Стан-дарт. відхил.	середнє знач.	коєф. варіації			
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010						
Сальдо рахунків платіжного балансу																	
Фінансовий рахунок	3,91	1,20	2,68	3,12	2,73	4,99	4,11	11,04	10,77	9,49	9,88	3,70	5,81	64 %			
Загальне сальдо	0,24	-0,16	0,24	0,43	0,27	2,68	0,77	3,78	-0,54	4,01	3,95	1,79	1,43	126 %			
Румунія																	
Поточний рахунок	-1,81	-2,81	-1,83	-3,77	-6,70	-8,69	-11,95	-20,29	-19,43	-6,10	-6,50	6,53	-8,17	80 %			
Фінансовий рахунок	2,80	3,70	4,89	5,01	11,30	14,21	17,67	25,96	20,50	1,25	5,44	8,26	10,25	81 %			
Загальне сальдо	1,21	1,93	2,15	1,15	6,50	6,87	6,17	5,52	0,13	-5,58	-0,87	3,79	2,29	165 %			
Україна																	
Поточний рахунок	2,49	2,16	4,65	3,87	8,24	2,94	-1,75	-5,28	-12,50	-1,99	-3,33	5,71	-0,05	12505 %			
Фінансовий рахунок	-1,43	-0,40	-1,57	0,17	-5,39	9,44	4,25	15,16	8,97	-12,50	7,18	7,79	2,17	359 %			
Загальне сальдо	0,96	1,53	1,80	2,90	3,01	12,44	2,61	9,43	-2,97	-13,46	5,56	6,66	2,16	308 %			

Дослідивши наведені у табл. 1 дані можемо зробити висновок, що найстабільнішим було загальне сальдо платіжного балансу Польщі: коефіцієнт варіації становив 126 %. Найвищою волатильністю характеризувалось сальдо платіжних балансів Білорусії та України, коефіцієнти варіації становили 679 % і 308 % відповідно.

Найбільше абсолютне відхилення від рівноважного значення було характерним для поточного рахунку Румунії (–8,2 % ВВП) та Білорусії (–6,3 % ВВП). Наближеними до нульового (рівноважного) значення були показники України та Казахстану. Однак, за рівнем волатильності спостерігається зворотна ситуація. Найменшою стабільністю характеризувався поточний рахунок України та Казахстану, а найбільшою — Польщі та Румунії.

На протигагу поточному рахунку, сальдо фінансового рахунку платіжного балансу кожної країни у середньому характеризувались профіцитом. Стабільний профіцит даного показника був характерний практично для усіх країн. Лише фінансовий рахунок платіжного балансу України мав істотну мінливість: протягом п'яти періодів він був від'ємним, а протягом шести періодів — додатнім. Як наслідок, за рахунок взаємної компенсації, сальдо характеризувалось найменшим середнім відхиленням (2,2 % ВВП), однак мало найбільшу волатильність (359 %). Найбільш урівноваженим за даними показниками виявився фінансовий рахунок Польщі: стабільне додатне сальдо (коефіцієнт варіації 64 %), яке у середньому не перевищувало 5,8 % реального ВВП.

Таким чином, можемо зробити висновок що за критерієм збалансованості (абсолютна величина відхилення середнього сальдо від нульового значення) формально найбільш урівноваженими були показники платіжного балансу України. З іншого боку, фактично наша держава характеризувалась одними з найбільших відхилень від рівноважного (нульового) значення, однак за рахунок різного знаку даних відхилень у середньому вони взаємно компенсувались. Наприклад, загальне сальдо платіжного балансу України характеризувалось найбільшим додатнім відхиленням (12,4 % ВВП) у 2005 році та найбільшим від'ємним відхиленням (–13,5 % ВВП) у 2008 році. Враховуючи зазначене, ми не можемо вважати національний платіжний баланс найбільш урівноваженим за даним критерієм.

Отже, за абсолютними відхиленнями найбільш урівноваженими є показники платіжного балансу Польщі. Середньою урівно-

важеністю характеризуються платіжні баланси Казахстану та Білорусії. Найбільш неврівноваженими були платіжні баланси України та Румунії.

За критерієм стабільності, який переважно оцінювався на основі величини коефіцієнту варіації, найбільш стабільними були показники Польщі та Румунії. Середньою стабільністю характеризувались основні рахунки платіжних балансів Білорусії та Казахстану, а найбільшою волатильністю — України.

Далі пропонуємо дослідити третій критерій комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів: рівень прийнятності макроекономічних показників. Для вирішення поставленого завдання пропонуємо проаналізувати динаміку чотирьох ключових макроекономічних показників: реальний ВВП, рівень безробіття, індекс споживчих цін та курс національних валют відносно долара США (табл. 2).

Проаналізувавши наведені у табл. 2 показники темпів приросту реального ВВП можна зробити висновок, що найбільш наближеною до макроекономічної рівноваги є економіка Казахстану. Середнім рівнем урівноваженості характеризуються економіки Польщі, Румунії та України. Найбільш віддаленою від рівноважного стану є макроекономічна ситуація у Білорусії. Потрібно зазначити, що у передкризовий період економіка даної країни характеризувалась прийнятним рівнем і динамікою ключових макроекономічних показників. Однак, значні темпи девальвації національної валюти та істотне посилення інфляції паротягом посткризового періоду спричинили розбалансування основних макроекономічних параметрів.

Останнім критерієм комплексної оцінки рівноваги платіжних балансів є взаємозв'язки між зовнішньою та макроекономічною рівновагою. Дані зв'язки нами аналізуватимуться на основі дослідження парних коефіцієнтів кореляції між макроекономічними параметрами та динамікою сальдо основних рахунків платіжного балансу. Як видно із табл. 2, виявлено сім статично значущих зв'язків (виділені жирним шрифтом): чотири для економіки Румунії та три для економіки Польщі. Таким чином, за кількістю та силою зв'язків між зовнішньою та макроекономічною рівновагою найбільш наближеними до рівноваги є платіжні баланси Румунії та Польщі. Результати оцінки рівноваги платіжних балансів країн з ринком що формується узагальнено у табл. 3.

Таблиця 2
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ З ДИНАМІКОЮ СТАТЕЙ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ

Країна	Період											Середнє	Парні коефіцієнти лінійної кореляції з динамікою показн. платіжного балансу ¹			
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010		2011	Сальдо загальн.	Сальдо по-точ. Рак.	Сальдо Фін. Рак.
Темп приросту реального ВВП, %																
Біло-русія	5,8	4,7	5,1	7,0	11,5	9,4	10,0	8,7	10,3	0,2	7,7	5,3	7,13	0,19	-0,10	-0,28
Казах-стан	9,8	13,5	9,8	9,3	9,6	9,7	10,7	8,9	3,3	1,2	7,0	7,5	8,36	-0,12	-0,13	0,16
Польща	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,4	3,98	0,44	0,81	0,24
Румунія	0,0	5,6	5,0	5,3	8,5	4,1	7,9	6,3	7,4	-6,6	-1,7	2,5	3,68	0,81	0,68	0,02
Україна	5,9	9,2	5,3	9,5	12,1	3,0	7,4	7,6	2,3	-14,8	4,2	5,2	4,74	-0,34	0,31	-0,28
темп приросту рівня безробіття, %																
Біло-русія	-4,5	9,5	17,4	15,9	-19,2	-31,6	-16,8	-25,0	-10,2	-6,2	-8,8	-18,1	-8,12	-0,41	0,15	0,18

Казахстан	-5,2	-18,8	-10,6	-5,4	-4,5	-3,6	-4,0	-6,8	-8,6	-1,2	-11,8	-6,6	-7,24	-0,18	0,28	0,32
Польша	16,8	15,8	21,4	1,1	-2,1	-6,8	-11,0	-21,6	-22,6	11,7	10,3	2,5	1,30	-0,48	-0,53	-0,27
Румунія	-1,1	-19,8	11,0	-23,8	-10,9	-13,9	-5,7	-21,6	-7,7	58,0	21,0	-29,3	-3,64	-0,80	-0,78	-0,02
Україна	-1,4	-5,8	-12,9	-6,0	-5,0	-16,3	-4,9	-6,9	0,0	38,4	-8,3	-2,5	-2,62	0,23	-0,26	0,00
індекс споживчих цін, (темп приросту) %																
Біло- русія	168,6	61,1	42,5	28,4	18,1	10,3	7,0	8,4	14,8	13,0	7,7	53,2	36,11	-0,32	0,15	0,31
Казах- стан	13,2	8,4	5,8	6,4	6,9	7,6	8,6	10,8	17,2	7,3	7,1	8,4	8,96	-0,34	0,07	-0,06
Польша	10,1	5,5	1,9	0,8	3,6	2,1	1,1	2,4	4,4	3,8	2,7	4,2	3,55	-0,35	-0,20	-0,51
Румунія	45,7	34,5	22,5	15,3	11,9	9,0	6,6	4,8	7,9	5,6	6,1	5,8	14,63	0,25	0,18	-0,06
Україна	28,2	12,0	0,8	5,2	9,1	13,6	9,1	12,8	25,2	15,9	9,4	8,0	12,42	0,10	-0,01	0,04
темп приросту курсу національної валюти до долара США, %																
Біло- русія	268,8	33,9	21,5	12,3	0,6	-0,8	-0,6	0,5	2,3	30,1	4,8	178,3	45,98	-0,18	0,01	0,16
Казах- стан	4,6	3,9	2,9	-6,7	-9,9	3,1	-5,2	-5,3	0,4	22,9	-0,6	0,6	0,89	0,07	-0,23	-0,06
Польша	-0,2	-3,6	-3,8	-2,6	-20,1	9,0	-10,7	-16,2	21,3	-3,7	3,9	15,5	-0,93	0,07	-0,54	-0,23
Румунія	41,5	22,0	6,0	-2,7	-10,7	6,9	-17,4	-4,3	15,0	3,9	8,8	4,4	6,13	-0,08	-0,35	-0,04
Україна	4,0	-2,4	0,6	0,0	-0,4	-4,9	0,0	0,0	52,5	3,8	-0,4	0,4	4,43	-0,36	0,24	0,10

¹ Жирним шрифтом виділено коефіцієнти кореляції, що є значущими на рівні 0,05
Джерело: сформовано автором на основі офіційної статистики МВФ [11] та ООН [12]

Таблиця 3

РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ РІВНОВАГИ ПЛАТІЖНИХ БАЛАНСІВ

Країна	збалансованість показників платіжного балансу	стабільність показників платіжного балансу	прийнятність макроекономічних показників	зв'язок між макроекономічною та зовнішньою рівновагою	оцінка рівноваги платіжного балансу
Білорусія	середня	середня	низька	слабкий	наближений до нерівноваги
Казахстан	середня	середня	висока	слабкий	середньої урівноваженості
Польща	висока	висока	середня	сильний	наближений до рівноваги
Румунія	низька	висока	середня	сильний	середньої урівноваженості
Україна	низька	низька	середня	слабкий	у стані нерівноваги

Джерело: сформовано автором

Висновки. Використовуючи авторський підхід, нами встановлено, що наближеними до рівноважних є показники платіжного балансу Польщі. Платіжні баланси Казахстану та Румунії характеризуються середнім рівнем урівноваженості. Істотний рівень розбалансування макроекономічних показників Білорусії дає підстави для формулювання висновку щодо наближення її платіжного балансу до нерівноважного стану. Платіжний баланс України характеризується значною розбалансованістю та низькою стабільністю основних рахунків, а також не достатньо сприяє економічному зростанню та збалансуванню макроекономічних параметрів. Таким чином, ми вважаємо за доцільне визначити його стан як неврівноважений.

Бібліографічний список

1. *Литвицький В.* Ребаланс — 2007/ В. Литвицький // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 5. — С. 3—11.
2. *Ніколайчук С.* Аналіз стійкості дефіциту поточного рахунку платіжного балансу України/ С. Ніколайчук, Н. Шаповаленко // Вісник Національного банку України. — 2010. — № 9. — С. 11—20.
3. *Ніколайчук С.* Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу: оцінка прийнятого рівня для України / С. Ніколайчук, Н. Шаповаленко // Економіка і прогнозування. — 2010. — № 2. — С. 74—88.
4. *Анісімова О.Ю.* Коригування зовнішніх дисбалансів платіжного балансу (на прикладі розвинутих країн): автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.02 — світове господарство і міжнародні економічні відносини/ О. Ю. Анісімова; КНУ ім. Тараса Шевченка. — К.: [Б. В.], 2008. — 22 с.
5. *Пищик П.В.* Регулирование платежного баланса и проблема макроэкономического равновесия / П. В. Пищик // Деньги и кредит. — 2002. — № 8. — С. 38—44.
6. *Шкляр А.І.* Платіжний баланс України: чинники кризи і механізми відновлення рівноваги/ А. І. Шкляр // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 6. — С. 266—272.
7. Перспективы развития мировой экономики: кризис и подъем / Обзоры мировой экономики и финансов: МВФ, апрель 2009 г
8. *Швандар К.В.* Мировой кризис сквозь призму платежного баланса и конкурентоспособности / К. В. Швандар // Банковское дело. — 2009. — № 5. — С. 54—61.
9. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV // <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. *Чуракова И.Ю.* Платежный баланс в системе опережающих индикаторов внешней среды / И. Ю. Чуракова // Финансовый менеджмент. — 2010. — № 5. — С. 60—75.
11. International Financial Statistics [Електронний ресурс] — International Monetary Fund. May 2012 — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). — Систем. вимоги : 90 MHz, 16 MB RAM; Windows 95 (98, XP).
12. National accounts main aggregate database of The Economic Statistics Branch of the United Nations Statistics Division// <http://unstats.un.org/unsd/snaama/selbasicFast.asp>

Стаття надійшла до редакції 24 грудня 2012 р.